

RECENZIA

D. Andrusov — O. Samuel (red.): **Stratigrafický slovník Západných Karpát. Zv. 1. A — K.** 1. vyd. Bratislava, Geologický ústav D. Stúra 1983. 440 s., 45 tab.

Medzi novými geologickými publikáciami sa objavil už dávno očakávaný recenzovaný slovník, resp. jeho prvá časť. Po dlhej príprave a tlači (dovedna 11 rokov) sa geologická verejnosť dočkala diela potrebného pre každého, kto sa geológii aktívne venuje. Treba vysoko oceniť prácu zostavovateľského kolektívu (osobitne redaktora slovníka D. Andrusova a O. Samuela), ako aj rozhodnutie GÚDŠ, lebo sa podujali vydať unikátne trojzväzkové dielo, ktoré sa isto stane na dlhý čas pomocníkom aj podnecovateľom ďalšieho rozvoja geológie Západných Karpát.

Po úvode, obsahujúcom aj prehľad o už vydaných stratigrafických slovníkoch, analyzuje kapitola Vývin stratigrafickej nomenklatúry a terminológie domácu, ale aj svetovú problematiku tejto citlivej oblasti. Z prehľadu vidieť, že stratigrafická terminológia je celosvetovým problémom, ale zásady jej tvorby sa predsa len kryštalizujú. Bolo by preto rozumné a prirodzené rešpektovať ich aj u nás a vedome vylučovať pokusy obchádzať ich či dokonca ignorovať. Nijako nemožno prijať konštatáciu, že súčasný trend „stratigrafického prehodnocovania“ dávno vžitých názvov vyvolá zmätok v geológii Západných Karpát v takej miere, že si geológovia nebudú navzájom rozumieť. Aj keď v prechodnom období „robenia poriadku“ v stratigrafickej nomenklatúre Západných Karpát naozaj vznikajú problémy a vynárajú sa nedoriešené otázky, najjednoduchšie východisko je v dôslednom rešpektovaní zásad stratigrafickej klasifikácie. Práve takéto zásady sú obsahom aj ďalšej kapitoly recenzovanej práce. Kapitola Princípy zostavenia stratigrafického slovníka čs. Karpát (práve z tohto podtitulu je čitateľovi jasné, že to nie je stratigrafický slovník Západných Karpát, ale iba ich čs. časti, a to napriek tomu, že sa názov Stratigrafický slovník Západných Karpát opätovne objavuje v úvode publikácie) by azda mala obsahovať aj vysvetlivky, resp. explikácie, ako treba so slovníkom či s heslami v ňom pracovať. Napr. na s. 39 sa píše, že „Jednotky, ktoré majú už len historický význam alebo z rôznych dôvodov pôsobi ich používanie dezorientujúco (napr. názvy niektorých „sérií“ — skupín), resp. sú vecne prekonané a nemali by sa v budúcnosti používať...“, ale už z porovnania napr.

hesla drnavská „séria“ a gelnická „séria“ nie je jasné, či sa nemajú používať celé heslá alebo iba slová v úvodzovkách. Prvé z uvedených hesiel sa už nepoužíva, kým v druhom sa iba časť „séria“ nahrádza novším názvom skupina. Ale vidí sa nám, že sa ani zostavovatelia slovníka nevyrovnali s termínom „séria“ jednoznačne. Možno to potvrdí aj tým, že v texte komentujúcom heslá sa tento termín píše s úvodzovkami, ale aj bez nich (napr. na s. 270, 311 a i.).

Ďalšia nejasnosť súvisí s používaním „geografického názvu lokality... podľa dnes platného označenia“ pri pomenúvaní stratigrafických jednotiek. Patrilo sa uviesť, čo je dnešná platnosť geografických názvov. Podľa nás majú kodifikačnú silu Geografické informácie, ktoré vydal Slovenský úrad geodézie a kartografie a ktoré sú záväzné pre všetkých používateľov geografických názvov. Upozorňujeme na to, že používať zastarané (dnes neštandardizované) geografické názvy, aj keď sú na topografických mapách staršieho vydania, nemožno. Preto napr. aj heslo dešfanský vápenec, pri ktorom redaktori upozorňujú na to, že jeho motivantom je názov istého kopca, nemôže byť korektný, pretože, ako uvádzajú Geografické informácie (8, 1976, s. 27), motivujúci je názov vrchu Doštianky. Ide teda o doštiansky vápenec.

V nasledujúcej kapitole Stručný prehľad geologickej stavby čs. Karpát mali zostavovatelia neľahkú úlohu na malej ploche a výstižne splniť cieľ, a preto ani čitateľ od nej nemôže očakávať úplnejšie údaje o geologickej stavbe. Ale aj tak sú tu aj nedopatrenia, napr. to, že sa v tab. 7 a 8 medzi základné tektonické jednotky zaraďuje aj zemplínikum a silicikum, o ktorých v texte tejto kapitoly (ani ďalej) niet ani zmienky. Pri termíne zemplínikum sa to dá vysvetliť aspoň tým, že sú autori textu a tabulky odlišní, ale pokiaľ ide o silicikum, autor je ten istý.

V kapitole Základné črty stratigrafie a paleografie útvarov čs. Karpát pôsobí trochu rušivo, že sa v texte zjavujú názvy „sérií“, ako je jarabská, kokavská, tatranská, kým v tab. 7 sa uvedené názvy vôbec nepoužili, ale pre kryštalínikum je tam rad iných názvov. Ak sa už vo veporiku spomenula žula Kráľičky (charakterizuje sa tu ako osobitná žula?), bolo by bývalo adekvátne uviesť aj názvy iných žúl, a ak sa zo stratigrafického hľadiska uviedla jarabská (tatranská) a kokavská séria, bolo by bývalo vhodné uviesť aj superpozičný vzťah, ako je to pri iných stratigrafických jednotkách.

Rozdiely pri komentároch v texte a tabuľkách nás vedú k myšlienke, či by nebolo bývalo vhodné a účelné zostaviť porovnávacie tabuľky rozličných litostratigrafických členení (podľa autorov) v rámci tektonických jednotiek, a to od najstarších až po súčasné. Čitateľovi by to uľahčilo orientáciu v heslách slovníka. Na druhej strane priloženým tabuľkám chýbajú vysvetlivky, resp. poznámky. Napr. v tab. 7 sú pod zemplinikom dve litostratigrafické členenia, takže čitateľ vlastne nevie, o čo ide (chýba tu označenie vyššej litotragigrafickej jednotky — cejkovskej skupiny). V tej istej tabuľke by sa pri gemeriku dalo usudzovať, že drnavské súvrstvie patrí do rakoveckej skupiny a že sa meliatska skupina začína až spodným triasom (v tab. 8, kde je stratigrafia triasu, sa meliatska skupina nenachádza).

Základnú časť slovníka tvorí Abecedný zoznam stratigrafických jednotiek. V každom hesle sa uvádza miesto, od ktorého je názov odvodený, autor, charakteristika a korelácia s názvami, ktorými ten istý horninový súbor označili iní autori, vzťah jednotky k vyšším alebo nižším stratigrafickým jednotkám, ako aj synonymné názvy. Hodnotu väčšiny veľmi dobre spracovaných hesiel iste každý vysoko ocení. Ale aj tu možno nájsť nedôslednosti, ktoré by pri používaní hesiel a terminov mohli viesť k omylom. Napr. v perme gemerika je novoveské súvrstvie (s. 405 a tab. 7), ale aj novoveskohutské súvrstvie (s. 431). Ide o to isté súvrstvie, odvodené od mena obce Novoveská Huta, a preto správny názov by mal byť novoveskohutianske súvrstvie (podobne je utvorený aj názov hutianske súvrstvie na s. 353). Ak sa takéto názvy vidia fažkopádne, autori by sa im mali vyhýbať už pri pomenúvaní stratigrafickej jednotky. V slovníku je čerchovská a čerhovská jednotka v paleogéne (s. 45 a 405), čo môže viesť k zámene s čerhovským súvrstvom v Zemplínskych vrchoch. Nesprávne sa uvádza názov haftanské vrstvy (s. 231 a 251), resp. haftianske vrstvy (s. 324), lebo motivantom je meno samoty Hatfa na S od obce Viničky na východnom Slovensku. Správny názov je hatfanské vrstvy.

Osobitne treba upozorniť na tvorenie adjektív typu rakovský — rakovecký, drienovský —

drienovecký a pod. Prvé z nich sú v plnom súlade s jazykovednou kodifikáciou, ale je pri nich zastretý vzťah k motivujúcemu názvu. Preto by v terminológii bolo treba rozlišovať napr. drienovské zlepence (tu by bol potenciálne motivantom Drienov) od názvu drienovecké zlepence (kde je motivantom Drienovec). Tak by sa odstránila homonymia adjektív, ktorá by mohla viesť k nedorozumeniam zásadného významu.

Slovník nevyriešil ani používanie adjektív utvorených od názvov na -ikum. Ak sa uprednostňuje termín gemerikum pred gemeridy, potom nemôže byť reč o gemeridnom perme, lež iba o gemerickom atď. Príklady tohto druhu uvádzame aj preto, že stratigrafický slovník bude slúžiť nie iba ako odborná pomôcka geológom, ale v širšom meradle. Podľa nášho náhľadu sa odborná-jazykovedné otázky mali vyriešiť už počas prípravy slovníka.

Pri korektúre bolo treba odstrániť úplne neopodstatnené odlišné zápisy, ako je napr. krakľovský (s. 47) — krakľovský (tab. 7, táto podoba je korektná), biriňské vrstvy (s. 278) — birinské (s. 223; táto podoba je správna), cergovská — cerovská vrchovina (s. 223), Zemplínsky ostrov — zemplínsky ostrov (s. 407, druhá podoba je korektná), medziterénne príkrovy (s. 43), viničianske — viničianske (s. 231 — druhá podoba je korektná) a i. Tento stav sa zrejme napraví aspoň spoločnými errátami v 3. zväzku slovníka.

Aj keď možno uvažovať o tom, či slovník mal uviesť všetky publikované stratigrafické jednotky, napr. z paleozoika Spišsko-gemerského rudohoria, predsa len napr. heslo črmeľská „séria“, používané v minulosti aj dnes, sa v ňom malo komentovať ako iné heslá.

Slovník vznikol azda v čase najväčších premien v stratigrafickej terminológii a nomenklatúre, a to sa na ňom muselo prejaviť. Bude nevyhnutné urobiť v poslednom jeho zväzku aj korektúry prvých dvoch dielov. Napriek istým nedostatkom je recenzovaný stratigrafický slovník Západných Karpát mimoriadne cenným dielom, po ktorom budú často siahaf pracovníci všetkých geologických inštitúcií.

Pavol Grecula